वाग्भट्टालंकारः समासान्वयटिप्पनै सहितः

~~[illegible]~~

५२८ /७ पत्रं

ॐ श्रीगणेशाय नमः भक्तिविनम्रमानवश्रीवीरचरणांबुजं वाग्भटालंका
रवृत्तिं सम्यक् [illegible] विदधे । श्रियमिति श्रीनाभेयजिनो वः युष्माकं श्रि
यं लक्ष्मीं दिशतु नाभेरपत्यं नाभेयः श्रीमान् [illegible] श्रीनाभेयः श्रीनाभेयः श्रीनाभे
वा. भ. यश्चासौ जिनश्च श्रीनाभेयजिनः कदा सर्वदा सः कः यस्य आगमपदावली सतां मा
लं. टी. [illegible] मोक्षमार्गं ब्रूते यस्य नाभेयस्य [illegible] आगमपदानि आगमशास्त्रवचना

श्रियं दिशतु वो देवः श्रीनाभेयजिनः सदा मोक्षमार्गं सतां ब्रूते यदागमप
दावली १

१ नि यदागमपदानि तेषामावली श्रेणिः यदागमपदावली सतां मोक्षमार्गं ब्रूते आगमस्य नामा
गमस्तस्य पदानि तेषामावली पंक्तिः सतां मोक्ष[मार्गं] ब्रूते सूचयति जिते।
जिनेंद्रागम मागमपदाव लीपक्षमोदार त्यर्थः ४ [illegible] आगमपदावलीपक्षे मोक्षं ... अर्थः । साधिति [illegible] कुर्वीत
कस्मै कीर्तये इत्येकत्वे [illegible] शब्दस्य [illegible] नो [illegible]

वाभ
१

तयोः संदर्भो रचना यस्मिन् तत् साधुप्राकृतार्थसंदर्भं पुनः कथंभूतं ।
काव्यं गुणालंकारभूषितं गुणाश्च अलंकाराश्च गुणालंकाराः
तैर्भूषितं गुणालंकारभूषितं पुनः कथंभूतं काव्यं स्फुरद्री-

साधुप्राकृतार्थसंदर्भगुणालंकारभूषितं स्फुरद्रीतिरसो-
पेतं काव्यं कुर्वीत कीर्तये २

तिरसोपेतं स्फुरन्त्यश्च ताश्च रीतिरसाः स्फुटाश्चैते रीतिरसाः । स्फु-
श्च स्फुरद्रीतिरसाः तैरुपेतं युक्तं स्फुरद्रीतिरसोपेतं २ प्रति

का. ले. इति आद्यकविसंकथा आद्यास्तु नेकव यस्तु आद्यकव यस्तिषां संकथा

संकेतः

सं. २ विचारः आद्यकविसंकथा इतीति किं नस्यकाव्यस्य कायुरुं प्रतिभा

२ प्रतिभया विनाकवित्वायतिर्न भवतिनत्वन: नस्यकाव्यस्य विमृश।

एणाभ्यासेणाश्च त्यतिः अथ नस्यकाव्यस्य अभ्यासः रमेणात्यति हि

प्रतिभा काव्येण नस्यकाव्य त्रिश्च विम शेभरमात्यातिक्रूरभ्यासइ ए

नाद्यकविसकथाद सूक्तपदनया पेयुक्त कुदीयविद्याविं।

याविनीसकु जोसनके बुद्धि प्रतिभासवती आलोध

रभप्रांगतिप्रावेनरीत उत्पत्तिकरो ति निमरेणात्यति क्रूरइ प्रति।

भाहीनं लद्गणन्याह यहन्वे ति ध इभं मरुतासल के यस्तु हेतु: सा

प्रतिभा उच्यते श्लोक पंक्ष नवपदनयार्थ पक्तु दो यविद्यापितृनि।

यमनानि हलनिनानि चनानिपदानिवच्चः केश्चिदपि अनके स्वा

ग्रम

२

प्रत्नहृदयार्थयोजनाप्रकारे कुर्वन्तीत्यर्थः। पुनः कथंभूता बुद्धिः सर्वतो

तौ मुखीसमन्तात्स्फुरन्ती सर्वेषां हृदयेषु स्फुरन्तीत्यर्थः। सर्वतो मुखी येषाम्।

बुद्धेः सामर्थ्येन तामुत्प्रेक्ष्य त्वं ह्यद्य न तैस्तानिना श्रूयते धर्मादिसाधनोपाय

अर्थप्रशस्तिश्च कामप्रशस्तिश्च प्रारिप्सितां शब्दालङ्कारोपलक्षणानामभिधानपूर्वाह्ण

चेतस्सु प्राकृतपरमार्थकामादिप्राप्तिहेतुभूताः आह्लादपूर्विका सुकुमारक्रमाया।

प्राकृतपरमार्थकामादिप्राप्तिहेतुभूताह्लादपूर्विका प्रतिपत्तिरस्माभिरन्या

न्याव्युत्पत्तिरभिधीयते ॥

— प्रतिपत्तिश्रीतं साव्युत्पत्तिरभिधीयते कथंभूता प्रतिपत्तिरस्मा।

मान्याश्रुतपूर्वा ॥ कवयस्तेमप्यापं विदुः तं कं यः काव्यैर्वितन्वति

त्वविषये रचनायाः करणस्याप्यस्य: कु॥

वा· को· प्रीतिः रचनादयः कथं भूतं भवतान्ते हृद्गतरूपांते गतोः ३ पांते समीपे आ।
रूपांते येन काव्य कर्तृः शिता प्रयादि प्रयाति नास्य भ्रमभ्यास स्यकोपि क्र।
टी· ३ मः प्रकारः ३ पदिप्रयते वन्द्य मातः श्लोके: ६ अर्थ स्य पायावलानि
3 दिवलानि हृदासि वशी कुर्वन्ति भ्रम्यसेत् आदौ हृदसः भ्रमामः कर्त्तव्याः
पद्यादर्थाभ्यासः कर्त्तव्याद् इत्यर्थः कस्यै काव्याय काव्यात् यत्नेन पदाना
भ्रमान्ते गरूपांतेयः काव्ये रचनादयः नाभ्यासे विदुः हृदये क्रा
मः को पुंपदे प्रयते इं विभूत्या वंथचाहं त्वंपदावल्यार्थ भूत्या
या वशी कुर्वीत काव्याय हृदासिना दिवलान्यपि ॰
माचालिः प्रीतिः पदावलिः तया पदावल्या अर्थेन भूत्या अर्थभूत्या
तया अर्थभूत्याया तत्स्यमयैः कथंभूतया पदावल्या अर्थेन भूत्या
अर्थभूत्या तया अर्थवैभवाहं त्वं विभूत्यावंथः काव्यवंथ स्य चाहं त्वं
हृचिरता तां विभूत्या
यारयन्त्या ॰

राम

वि॰ इत्येतैः प्रकारैर्वृत्तस्य हतत्वहेतवो भवंति इत्यर्थः त्रिके संयोगात् तत्र संयोगाद्ध्रु
तैः पश्चात् स्थितमह्रस्वे गुरुं ह्रस्वं संयोगे ... यत्र गुरुर्भ
वति इत्यर्थः अथवा विसर्गाणां अलोपनं लोपो यत्र न भवति संधिवशाद्वि
सर्गाणां लोपो यस्यां भवति तस्याः ... इत्यर्थः विसंधिवर्जं

पश्चाद्ध्रस्वसंयोगाद्विसर्गानापलोपनं विसंधिवर्जं तंचेति वृत्तस्य चाहत
त्वहेतवः ८

तंच विगतः संधिः विसंधिः विरुद्धः संधिर्विसंधिः तस्य वर्जनं प्रागुक्तः।
संधिर्यत्र न विधीयते अथवा विरुद्धो ... विरुद्धः तेन सहितं
एतैः प्रकारैः वृत्तस्य काव्यस्य रचनायाः वाहतत्वस्य
हेतवो निमित्तानि भवंति एतैः प्रकारैः वृत्तरचना हतत्वमाप्नोति

हेतुत्वयी भावनां नव्यार्थयुक्तौ अनल्पसत्त्वां सत्त्वां संकथां स्वपि विद्ध
जनै सह वार्तां स्वपि अर्थसंकलनां नत्वमभ्यपेहन् कस्मात् अभि नवत्व
त्वतः अभिनवाभ्यासत्वात् नव्याभ्यां सावर्थश्च नव्यार्थः तस्य युक्ति
र्योजना तस्यां नव्यार्थयुक्तौ न अल्पसत्त्वां अनल्पसत्त्वां तस्यामनल्प
सत्त्वां सत्त्वसंकथां संकथां तामु संकथा अभिनवस्य भावो भिनव
वा. त्वं तस्मात् अभिनवत्वतः ८ हेतुत्वयी भावनं णां मयी भावना सा संवा
ल. ही. तयन्ते हे त्वयी ते तिनि भावना संवर्वते तो मानानोजवाहु गाढ समवगतानि
अनल्पसत्त्वां नव्यार्थयुक्तां अभिनवत्वतः अर्थसंकलनान्नत्वम
ध भ्यपेतन् संकथा स्वपि ८ शितेकृपाणे वियते त्वया ये रस्ता दृते
या नृधी पादितिनि भीनां वन एव ता मा नवनू ८
नाः कया भीत्या भयेन कामिनः त्वया घोरस्ता हृते सति पुनः क्लिमि
त्वेद्भि नांनि त्वया कृपाणे नियते सति कथं भूते कृपाणे अशितेनी दोणे अ
ववते एव इत्यत्र विसर्गः
संधरभा वो दूषणाम् ८

ए.ए
ध

अभ्यासोऽराराऽऽरमाह यथा हेमन्ते आगम्यतो गाढं यथा भवतीति न
आलिंगयात्र निषीदन्नुपविष्ट अथ च यन्निजभ्रातृजाय यासौ
दृष्टेति कुपितेन तस्यैव समागतेति वेद्य निजस्य तनयभ्रातृजाया नि
न भ्रातृजायायानियानि जभ्रातृजायया अग्रे सवेगाढमालिंगया
त्र निषीदद्दत्यादिभिर्वचनैरर्थलेशाभ्यासो भवति भ्रातृजाय
या अनेन भ्रातृत्वानिवेशानं अर्थलेशाभ्यासः॥
आगम्यतां सवेगाढमालिंगयात्र निषीद हृद्यं हि दृष्टयानि
ज भ्रातृजायया तन्निवेदय॥ एतदर्थं यथा द्युश्चस्याद्भ्या
सो वाच्य सङ्गतो सनश्रेयान्पतोनेन कविर्भवतीत्यर्थः॥
चतुर्थः योऽभ्यासः परार्थवयारव्यस्य कवेरर्थं यथा काव्यान्न सा
हुवेत कस्योविषये वाच्यसंगतो वाक्यं यदुक्तं तस्य संगमेऽस्य वाचो
नियुज्य तं योऽभ्यासो न श्रेयान् स्याल्लो न भवति तत्कुतः यतः काव्य
ति

वा. लै. समस्तायां विषयेपरकाव्यग्रहोपि अन्यस्य कवेः काव्यस्य परस्या
र्थं ग्रहणमविस्मृतिगुणः प्रसो भवति कस्य कवेर्हीतियदि अ
टी. ५ र्थं न वर्णयति कृर्थं भवंत अर्थं नैवं पुनः कथं भवंत अर्थं तरस्थो
नुगतसमस्तार्थो नराहिणं अन्यो कृयथावयस्त्रयं परस्य यदि
या केवलसर्वकाव्यं वारस्ती त्वा अन्यस्यार्थं कथनं करोति इत्यादौ वि
षयेपरकाव्यग्रहोपि केवलं गुणो भवति ॥८॥ इति पदेन सर्वेषि विशेषं
परकाव्यग्रहोपि स्यात्समस्तायां गुणः अर्थेन स्पर्शानुगते
नवहि रचयत्यसौ ॥८॥ मनः प्रसत्तिः प्रतिभा प्रातः कालो
भियोगिता अनेकशास्त्रदृष्टित्वमित्यर्थालोकहेतवः ॥९॥
ताः अर्थालोकहेतवः अर्थस्यालोकनहेतवः कारणं भवति यत्ना
के मनः प्रसत्तिः मनसः प्रसत्तिः मनःप्रसत्तिः। मनः प्रसन्नता य
तः प्रसन्ने मनसि कवित्वोत्पत्तिर्भवति नान्यथा प्रतिभा प्रज्ञो
ल्लेखवती बुद्धिः प्रातःकालः प्रभातसमयः अभियोगिता

राम ५

यथा समासमिव बहुव्रीहिं कुः यदि अर्थप्रकाशनं तत्पुरुषव
द्बहुव्रीही नमिथः पञ्चम्यावृहौ ॥ १५ ॥
अर्थप्रकाशनं एव बहुव्रीहिसमासमिव भवति अर्थस्य प्रकाशनेऽत्रा
र्थप्रकाशने कर्तृकर्मक्रियादि विशेषणं बहुव्रीहिः एवं कुर्यात्
तेनार्थप्रकाशनेन समासमिव भवति नन्वर्थस्य समासमिव बहुव्रीहिः शब्देना
प्युपलक्षिते द्वयोः शाकलमोरेकस्मिन्न द्वयोः समासं न कुर्यात् र्हणव
र्थः यथा जगतः पितरौ वन्दे पार्वतीपरमेश्वरौ इत्यत्र बहुव्रीहिर्न का
र्यः स्वपदार्थप्रधानत्वात् उभयपदार्थप्रधानत्वात् द्वन्द्वं इति वाक्यमेवात्र योऽपि द्व

~~[illegible]~~

इति ... नवः ॥ १५ ॥

ननोऽन्यस्य द्वे पदयोः यत्र बहुव्रीहिः तत्पुरुषत्वादिः तत्पुरुषबहुव्री
हिश्च तत्पुरुषबहुव्रीही एतौ मिथः परस्परं पञ्चम्यावृहौ परस्प
रज्ञानकारिणौ न कुर्यात् नञ्चापि तत्पुरुषो बहुव्रीहिर्नो
नेष्यात् न कुर्यात् यथा मधुरिपुः मधोः रिपुः मधुरिपुः इति तत्
त्पुरुषविग्रहे अन्यच्च मधुरिपुर्यस्यासौ मधुरिपुरिति बहुव्रीहि

कर्हु ४

वा. तं.

री. से

ह्ह ६

एकस्मिन्वाप्यधिके यस्य वा च्छस्य वसन्त: समासे सं देषं व्याप्त विस्तार:
वाप्यभ्यासे तु चतुर्न: निष्ठेषा लं कृषाह समनन्तालं कारेषु आ
र्थांते आर्या या तं कर्तैक. स्मै. कुर्यादन्यथा भ्रामेणा न स्या ८६
स्मन्तेर्षो नर्यदंते अन्तर्होतापादांते राहतेन्ती यच कार्ये चरणांते
४ चतुरापि गुरुसन्तो भवति कस्मिन्नस्ति अपौषिल्य सति यदि वे ये
वेष्टित्य न भवति यु च्चारहेन शायनीयेन भार्यया भोजनेन वे
सादोमालिनी हे नायेन तृतीय चल र्थ अमले विहिता तु त्रयो

एकस्मिन्वाप्यधिये यस्य समासंख्या समेव च अभ्यसे।
त्वर्तु का या ते षिष्ठाबालकृयात् चा १ ई स्या द नर्यतिपादे
तेष्व शे विल्प लघुर्ह: पादादौ न प्रयोक्तव्या स्वादय: प्राय
शोबुधै: १०,५

गोवृषशौर्य ल्यं स्यात्तत्र गुरु हलो वर्णपदादुर्गौ भवति न पापा
दादौ वा दयो वा वर्णा: पाददौ न प्रयोक्तव्या न प्रयोज्या: प्रा
य पुरो वा कुलं न प्रायप्रोग्रहन्तमहाक. विषयो गमनन्तज्ञाप्रयो

१८ हृ हृ

य ४ ठं ४

ग्रम ६

भुवनानि त्रीणि वासप्त वा चतुर्दश वा नि बध्नीयात् बंधेनि तिष्ठेत् धान
नामन्ते कार्थत्वात् अभिषेकोपस्थां मितो स्मृतां कीर्तिं निबध्नीयात् चतुर्थः अ
कीर्ति तत्तत्तस्या कीर्तेः अन्यथानि बध्नीयात् कुत्सां कृपणां च ११ दूषयेदा
यणां हस्तिनं मत्तं श्रुतं कीर्तयेत् अन्य कृत्स्न मिति भावः अयथा बुद्धो नस्मा
दानवतुरः सन्न वा कीर्तयेत् अर्थ च क कुभी त्रिदशास्तु स्तवः कीर्तयेत् अश्लेषो
कविदर्शनात् १५ यमकं च श्लेषबन्धयोः चित्रं चैव नातिनिपुणतया तथा उत्त
योऽत्र कारलकारयोर्भिदः अनुस्वारविसर्गौ चित्रभंगाय सम्मतो न भवतः
भुवनानि निबध्नीयात्त्रीणि सप्त चतुर्दश अपत्या कृपणां मित्राणां कीर्तिमेव
कीर्तिं चतस्रो न्यथा ११ कायाम मद्ये मित्रं दूषयेच्चतुरः चौरतुरङ्गमथान चतस्रः
कीर्तयेच्छास्त्रवासानां क्रमः कविचित्र १५ यमकश्लेषचित्रेषु बवयो
र्लयोः रलयोर्न भिदा नानुस्वारविसर्गौ च चित्रभंगाय संमतो
अनुस्वारविसर्गाभ्यां हरस्सहा चित्रबन्धभंगो न भवति तथा श्वाद्य कुसयोः वि
नालसाटतयोरपरिधौ: कविना दूनथा चयमोऽडनः सविग्रहा णामभ

वा॰भ॰
लटी॰
८
7

यमकोदाहरणमाह हे महीपालयजनत्वद्वैरिभिर्वनं श्रितं श्र-
णश्रितं नेमि ते न[illegible]भ्यो [illegible]त्तार्थः स्ववैरिगणः स्व द्वैरि[illegible]ले॰
त्वद्वैरिभिः सपत्नीकैः पत्नीभिः सह वर्तमानास्ते तु तत्र कथं भूतैः का
मागार विडंबनं शंकमानैः कामस्य या ग्रमागारः कामभार्यो रावंदीयमङ्गं
तत्र यद्विडंबनं मानयि[illegible]रिसकामः कामागार विडंबनं॥१॥
श्लोकमानैर्महीपालकामागारविडंबनं त्वद्वैरिभिः सपत्नीकैः
श्रितं बहुविडंबनं॥२॥
वनं भूतं वनं बहुविलं बहूनि बिलानि गर्तवल्मीकादीनि यस्मि
न्वने तत् बहुविलं अत्र कामागारविडंबनमित्यत्र तत्उकारः बहुवि